

E. GALNAITYTĖ

DĖL DISKUSIJOS VEIKSMAŽODŽIO VEIKSLO KLAUSIMU

Antrasis akademinės lietuvių kalbos gramatikos tomas, kuriame yra skyrius „Veiksmažodžių veikslų ypatybės“¹, išėjo iš spaudos lygiai prieš dešimtį metų. Šio skyriaus rankraščiu jai tada buvo padaryta pastabų, nes jame buvo nutolta nuo kai kurių lietuvių kalbotyros tradicijų. Visų tų diskusijų bei ginčų rezultatas – trys mano straipsniai², kuriuose buvo stengiamasi įrodyti, jog lietuvių kalbos veiksmožodžio veikslai gali būti nagrinėjami kiek kitaip negu mokyklinėje gramatikoje ir to meto lituanistikoje. Nemanau, kad skyrelio teiginiai šiuo metu būtų pasenę, bet neneigiu, kad veikslai gali būti aiškinami ir kitaip. Suprantama, Gramatikos veikslų aprašyme yra vienas kitas taisytinis dalykas, nes mokslas nuolat progresuoja.

„Baltisticoje“ ir savo knygoje A. Paulauskienė ne kartą yra kritikavusi Gramatikos skyrių apie veikslus, iškraipydama kai kuriuos jame išdėstytus teiginius. Į tai iki šiol niekas, išskyrus kritikuojamąjį, nekreipė rimtesnio dėmesio. Todėl pastaruoju metu netikslaus citavimo ir atitinkamo komentavimo atvejų padažnėjo, nes kritikė įsitikino, kad neatsiranda (ir vargu ar atsiras) nė vieno skaitytojo (ar recenzento), kuris sumanytų patikrinti, ar iš tikrųjų tas kitas taip keistai samprotauja, ir tuo tikslu atsiverstų reikiamą Gramatikos ar nurodyto „Baltisticoje“ bei „Kalbotyroje“ straipsnio puslapį. Polemika veiksmožodžio veikslo klausimu šiuo metu tapo dviejų žmonių pokalbiu, o tai nenormalus reiškinys bet kurioje mokslo šakoje. Turėdama tai galvoje, straipsnyje „Veikslų definicijos lietuvių aspektologijoje klausimu“ išreiškiau apgailestavimą, kad „į šios problemos tyrinėjimą neišijungia naujų jėgų“³. Esu tvirtai įsitikinusi, kad, jeigu būtų dar vienas kitas kalbininkas, rimtai besidomįs veikslais, tokia nenormali padėtis nebūtų susidariusi.

¹ Lietuvių kalbos gramatika. – V., 1971, t. 2, p. 25–46.

² Žr. Galnaitytė E. Ginčytini lietuvių kalbos veiksmožodžio veikslų klausimai. – Kalbotyra, 1962, t. 4, p. 119–137; Галнайтите Э. Особенности категории вида глаголов в литовском языке (в сопоставлении с русским языком). – Kalbotyra, 1963, t. 7, p. 123–143; ee же. К вопросу об имперфективации глаголов в литовском языке. – Baltistica, 1966, t. 2(2), p. 147–158.

³ Baltistica, 1978, t. 14(1), p. 69. Plg. A. Paulauskienės repliką: „Jeigu bus diskutuojama ne vienu pagrindu, tai ir naujos jėgos čia nieko negalės padėti“. Žr. Baltistica, 1980, t. 16(2), p. 140.

Apie kritikos pobūdį lietuvių aspektologijoje buvo užsiminta spaudoje. Pavyzdžiui, tame pačiame straipsnyje esu nurodžiusi: „Pastaruoju metu minėti du požiūriai į veikslių reikšmes iš „taikaus sambūvio“ stadijos lyg ir pereina į „šaltojo karo“ pozicijas: vienos koncepcijos šalininkai kritikuoja kitos teorijos teiginius, net neįsigilinę į jų turinį“⁴. Toliau nurodoma, kaip nepamatuotai L. Dambriūnas kritikuoja Gramatiką, o šiai kritikai A. Paulauskienė visiškai pritaria. Tačiau tai tik paskatino oponentę žengti dar vieną žingsnį: ji pradėjo polemizuoti net necituodama, o tik tendencingai atpasakodama kito autoriaus teiginius. Todėl čia norėtusi bent keliais pavyzdžiais pailustruoti oponentės kritikos pobūdį, gretinant citatas sinchroniškai, t.y. bus atsižvelgiama į tai, kada buvo skelbti kritikuojamieji teiginiai ir ką tuo pat metu rašė A. Paulauskienė ir kiti kalbininkai.

1. Savo darbuose A. Paulauskienė ne kartą cituoja arba tik tendencingai komentuoja šią veikslių skyrelio išnašą: „Priešdėlinių veiksmažodžių darybą galima palyginti su tais kitų kalbos dalių žodžių darybos atvejais, kai, pridėjus priešdėlį, pakinta ir žodžio reikšmė, ir gramatinė forma (giminė), pvz.: *stalas – užstalė, siena – užsienis, kelias – pakelė*“. Gramatikoje ji duodama po tokio teiginio: „Priešdėliai, modifikuojantys konkrečią veiksmažodžių leksinę reikšmę, nelaikytini tiesioginiu įvykio veiksmo veiksmažodžių požymiu, nes jie visų pirma yra žodžių darybos priemonė“⁵.

Tokia pastaba anuo metu, kai buvo aptariamas Gramatikos rankraštis, buvo būtina (jos, matyt, nereikėtų dabar), nes tuometinėje lituanistikoje derivacinė veiksmažodžio priešdėlių funkcija buvo sumenkinama. Pavyzdžiui, laikydamas veiksmo galo, pradžios, taip pat ir momentinę priešdėlių reikšmę įvykio veiksmo reikšmėmis, J. Paulauskas⁶ tada rašė, kad „priešdėliai, suteikdami veiksmažodžiams

⁴ Baltistica, t. 14(1), p. 69.

⁵ Lietuvių kalbos gramatika, t. 2, p. 26. Be to, toks lyginimas mano buvo pateiktas ir anksčiau, norint įrodyti derivacinės veiksmažodžio priešdėlių funkcijos savitumą, po šio aiškinimo: „gramatinė įvykio veiksmo reikšmė gimsta kartu su nauju veiksmažodžiu, padarytu prijungiant priešdėlį. Kitais žodžiais tariant, įvykio veiksmo reikšmė čia atsiranda veiksmažodžių darybos procese kaip neatskiriamas jo komponentas ir iš dalies išplaukia iš naujos (modifikuotos) priešdėlėto veiksmažodžio reikšmės pobūdžio“. – Kalbotyra, t. 4, p. 123. Panaši veiksmažodžių ir daiktavardžių darybos paralelė yra ir neseniai išėjusioje A. Bondarkos knygoje. Vadinasi, toks lyginimas ne toks jau beprasmis. Kalbėdamas apie formų ir žodžių darybos procesų susipynimą tais atvejais, kada, pvz., iš *лететь* padaromi *влететь, долететь* ir kt., jis rašo: „В результате префиксации образуются новые слова и вместе с тем осуществляется видообразование. Ср. также случаи типа *художник – художница* (основной процесс – образование нового слова – названия лица женского пола; вместе с тем образуется форма женского рода)“. – Бондарко А. В. Теория морфологических категорий. – Л., 1976, с. 116.

⁶ Paulauskas J. Veiksmažodžių priešdėlių funkcijos dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje. – LiK, V., 1958, p. 437.

pradžios veiksmo reikšmę, dažniausiai neturi įtakos jų leksinei reikšmei“, „suteikiantieji veiksmažodžiams momentinę reikšmę, pačiai jų leksinei reikšmei įtakos neturi“⁷ (pabr. cituojant. — E.G.).

Panašių pažiūrų tuo metu laikėsi ir A. Paulauskienė, nurodydama, kad „įvykio veiksmo veiksmažodžiai labai dažnai reiškia iš esmės tą patį veiksmą kaip ir atitinkami nepriešdėlėtieji eigos veiksmo veiksmažodžiai, tik priešingu požiūriu“⁸, kad „priešdėliai yra labai patogi priemonė įvykio veiksmui reikšti, todėl, kad jie paprastai, įeidami į veiksmažodžio kamieną, konkretina, riboja veiksmažodžiu reiškiamą veiksmą“⁹, pabrėždama, kad „priešdėlis yra lyg ir tam tikras morfologinis įvykio veiksmo rodiklis“¹⁰ (pabr. cituojant — E.G.).

Kaip matome, visur iškeliamas ir akcentuojamas antroji, nepagrindinė veiksmažodžio priešdėlių funkcija, t.y. gramatinė (veikslo), o pagrindinė — žodžių darybos (derivacinė) funkcija paliekama šešėlyje. Beje, šios savo nuomonės A. Paulauskienė neatsisako ir dabar, pabrėždama, kad „svarbiausia veikslų raiškos priemonė yra priešdėlis“¹¹.

Neatsižvelgdama į to meto lietuvių aspektologijos būklę, į tai, ką pati tada buvo rašiusi, A. Paulauskienė, atpasakodama cituotą Gramatikos išnašą, ją iškraipo ir daro sau tinkamas išvadas. Ji rašo: „Lietuvių kalbos gramatikoje (t. 2, p. 26) įrodinėjama, kad lietuvių kalbos veikslai yra, kaip ir daiktavardžio giminė, klasifikacinio pobūdžio kategorija, kad tarp eigos veiksmo veiksmažodžio *eiti* ir iš jo padaryto įvykio veiksmo veiksmažodžio *išėiti* esąs toks pats leksinės reikšmės skirtumas, kaip tarp daiktavardžių *siena* ir *užsienis*. Vadinas, ši gramatika nedaro jokio skirtumo tarp priešdėlinės veiksmažodžių ir daiktavardžių darybos, nors ji aiškiausiai jaučia kalbos vartotojai ir žodynų rašytojai. (...) Žinoma, logiškai galvojant, reikėtų rinktis vieną iš dviejų — arba priešdėlinį ir atitinkamą nepriešdėlinį veiksmažodį laikyti visai skirtingais žodžiais, arba to paties žodžio formomis, o veikslus pripažinti arba klasifikacine, arba kaitybine kategorija, bet mokslui kažin ar būtų toks kategoriškumas naudingas, ypač žinant, kad tarp darybos ir kaitybos gali būti pereinaujų grandžių“¹² (pabr. cituojant. — E.G.).

⁷ Ten pat, p. 439, 440. Plg. mano pastabas šiuo klausimu. — Kalbotyra, t. 4, p. 125.

⁸ Lietuvių kalbos veiksmažodžių veikslai. — V., 1965, p. 13. Plg. jos Глагольный вид в современном литовском литературном языке: Автореф. канд. дис. — Вильнюс, 1965, с. 4.

⁹ Lietuvių kalbos veiksmažodžių veikslai, p. 14.

¹⁰ Ten pat, p. 3. Plg. jos Глагольный вид..., с. 9.

¹¹ Žr. Paulauskienė A. Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodis. — V., 1971, p. 26, 32; Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A. Lietuvių kalbos morfologija. — V., 1976, p. 131, 136 (toliau — Morfologija).

¹² Morfologija, p. 137, 94 išnaša.

Dėl šio samprotavimo jau esu rašiusi ir nurodžiusi netikslumus, atpasakojant tos pastabos turinį. Nurodytame Gramatikos puslapyje „apie veiklo kategorijos pobūdį iš viso nekalbama, kaip nėra ten ir veiksmažodžių *eiti, išėti*. Analogija su priešdėliniais daiktavardžiais duodama, norint pabrėžti darybinę veiksmažodžių priešdėlių funkciją...“¹³ ir t.t. Visi šie netikslumai krinta į akis palyginus Gramatikos išnašą su A. Paulauskienės komentarais.

Be to, A. Paulauskienė čia priekaištauja Gramatikai, kad veikslai joje suprantami kaip klasifikacinė kategorija, o įvykio ir eigos veiksmažodžiai traktuojami kaip savarankiški žodžiai, manydama, kad „toks kategoriškumas“ kažin ar būtų naudingas mokslui. Kiek vėliau ji pamiršta tai ir įrodinėja seniai žinomas tiesas: „Idealiausia“ pora *daryti : padaryti* yra ne to paties žodžio formos (lyg taip kas nors, išskyrus A. Paulauskienės samprotavimus, dabartinėje lietuvių aspektologijoje būtų teigęs!? – E.G.), o du artimos reikšmės derivaciniu ryšiu susiję veiksmažodžiai. Išvada aiški – veiksmažodžiai veikslais nekaitomi“¹⁴ (pabr. cituojant. – E.G.). O pamiršusi tai, ne tik įrodinėja, bet ir puola į kitą kraštutinumą: „Taigi pirmiausia reikia paieškoti veiklo kategorijos esmės. Atrodo, kad didžiausia klaida daroma tada, kai veikslas pavadinamas gramatinė kategorija, o gramatinė kategorija suvokiama labai siaurai – tik kaip kaitybinė morfologinė kategorija“¹⁵ (pabr. cituojant. – E.G.).

Kam mestas šis kaltinimas, kas daro tą „didžiausią klaidą“, A. Paulauskienė nenurodo. Gramatikoje veiklo kategorija, kaip jau buvo minėta, laikoma klasifikacine. Vadinasi, čia kritikuojama ne Gramatika, o pačios A. Paulauskienės išgalvoti kaltinimai jai. Bet juk skaitytojas tokių paralelių (kurios sugretinant nurodytos čia) paprastai nedaro, neseka šios polemikos chronologine tvarka ir, aišku, neatsimena kas, kur ir kaip buvo sakoma. Kadangi minėtas pastabas A. Paulauskienę „paskatino parašyti“ mano straipsnis „Veikslų definicijos lietuvių aspektologijoje klausimu“, tai skaitytojui norom nenorom peršasi išvada, kad visa tai dėstoma Gramatikoje bei mano straipsniuose. Juk konkrečių nuorodų ir citatų straipsnyje nėra.

Be to, šiame savo straipsnyje A. Paulauskienė vėl grįžta prie cituotos Gramatikos išnašos, siedama ją jau su veiklo reiškimo klausimu. „Vadinasi, sprendžiant klausimą, kaip tai, kas vienoje kalbose reiškiami žodžio formomis, kitose kalbose galima išreikšti dviem žodžiais, reikia ieškoti ne veiksmažodžio ir daiktavardžio

¹³ Baltistica, t. 14(1), p. 69–70.

¹⁴ Paulauskienė A. Kelios pastabos dėl veiklo kategorijos esmės ir apibrėžimo. – Baltistica, 1980, t. 16(2), p. 142.

¹⁵ Ten pat, p. 140.

darybos panašumo, o skirtumo. Ir todėl jokia *eiti : išeiti* tipo porų analogija (tokie veiksmažodžiai Gramatikoje veikslų poromis nelaikomi¹⁶. — *E.G.*) su *siena : užsienis* tipo poromis negali padėti išspręsti šito klausimo. Veikslų reiškimo problema galima išaiškinti tik atskleidus tai, kas veiksmažodžio darybai specifiška ir kuo ji skiriasi nuo daiktavardžio darybos. Juk šiuo atveju svarbu ne tai, kad padaromas naujas žodis, o tai, kad jo reikšmė ne taip jau daug nutolusi, ir tam tikroje situacijoje tas naujasis žodis gali reikšti tik pamatinio veiksmažodžio veiksmo rezultatą¹⁷ (pabr. cituojant. — *E.G.*).

Čia tik pridurtina, kad apie veiksmažodžius, kuriems būdinga veikslų koreliacija, Gramatikoje sakoma: „Šio tipo įvykio veiksmo veiksmažodžiams priešdėlis paprastai nesuteikia kokio ryškesnio leksinės reikšmės atspalvio, plg. *dėkoti : padėkoti*. Jis turi tik gramatinę įvykio veiksmo reikšmę“¹⁸ (pabr. cituojant. — *E.G.*). Vadinasi, tai, ką čia įrodinėja A. Paulauskienė, jau buvo nurodyta Gramatikoje.

Priešdėlinių veiksmažodžių darybos specifika taip pat buvo aptarta Gramatikoje¹⁹. Todėl teiginys apie daiktavardžio ir veiksmažodžio darybos „panašumą“, kurį taip akcentuoja A. Paulauskienė, yra išgalvotas. Antra vertus, juk visų vedinių leksinė reikšmė motyvuota pamatinio žodžio reikšmės. Toks derivacinis ryšys yra ir tarp *stalas – užstalė*, ir tarp *eiti – išeiti* ar *valgyti – prisivalgyti*. Tik retais atvejais šis derivacinis santykis dabartinėje lietuvių kalboje yra lyg ir išnykęs (plg. *gauti* ir *apgauti*). Vadinasi, ir taip suprantant minėtą Gramatikos išnašą, kaip ją supranta A. Paulauskienė, čia nėra jokio nusikaltimo žodžių darybos mokslui. Tačiau paskutiniuose savo darbuose necituodama ji pareiškia: „Pavyzdžiui, E. Galnaitytė mano, kad su priešdėliais padaromi absoliučiai kitos reikšmės veiksmažodžiai, todėl ir veiksmo atžvilgiu priešdėliniai veiksmažodžiai (*ateiti, nuvažiuoti*) negretintini su paprastaisiais (*eiti, važiuoti*)“²⁰ (pabr. cituojant. — *E. G.*). Tiesa čia tik tai, kad tokie veiksmažodžiai iš tikrųjų negretintini veiksmo atžvilgiu. Juos sugretinus, būtų nusikalsta pagrindiniam veikslų koreliacijos principui: veiksmažodžių leksinės reikšmės skiriasi. Teiginys, kad pridėjus priešdėlius padaromi „absoliučiai kitos reikšmės“ veiksmažodžiai, prasimanytas. Tokio, prieštaraujančio žodžių darybos dėsniams, teiginio mano darbuose nėra. Tuo lengvai

¹⁶ Lietuvių kalbos gramatika, t. 2, p. 42–43.

¹⁷ Baltistica, t. 16(2), p. 142.

¹⁸ Lietuvių kalbos gramatika, t. 2, p. 44.

¹⁹ Žr. ten pat, p. 26; taip pat šio straipsnio 5 išnašą.

²⁰ Paulauskienė A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos. — V., 1979, p. 80 (toliau — Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos).

galima įsitikinti atskleidus atitinkamus Gramatikos puslapius²¹, pavarčius mano straipsnius²².

Dar keletas pavyzdžių, bet – dėl vietos stokos – jau be platesnių komentarų.

2. Įvykio veiksmo gramatinės reikšmės definicija mano darbuose siejama su veiksmo ribotumo sąvoka²³. A. Paulauskienė kažkodėl primygtinai nori įteigti skaitytojui, kad ši definicija siejama su ribos sąvoka. Ji rašo: „Veiksmo ribą kaip pagrindinę (vadinasi, dar yra ir nepagrindinių?! – *E.G.*) įvykio veiksmo reikšmę E. Galnaitytė kelia visuose savo straipsniuose ir atitinkamame akademinės gramatikos skyriuje“²⁴ (pabr. cituojant. – *E.G.*). Pacitavusi mano pasakymą: „Taigi veiksmo ribotumo sąvoka, jeigu ji nepainiojama su terminu riba, gali būti įvykio veiksmo veiksmožodžių definicijos pagrindas“²⁵, ji klausia: „Bet kaip nespainioti ribotumo ir ribos sąvokų, jei tai tiesiog logiškai neatskiriami dalykai?“²⁶.

Logiškai, kaip žinome, daug kas yra ir gali būti „neatskiriami dalykai“. Tačiau leksinės žodžių riba ir ribotumas reikšmės yra skirtingos (žr. LKŽ, t. 11). Todėl visiškai suprantama, kad abstraktas ribotumas geriau tinka gramatinės – pačios bendriausios ir abstrakčiausios – reikšmės esmei nusakyti. Toks sąvokų sukeitimas tik klaidina skaitytoją, kuris tiki spausdintu žodžiu. Čia galima tik priminti, jog sąvoką riba yra vartojęs J. Paulauskas, plg.: „Įvykio veiksmo veiksmožodžiai žymi veiksmo ribos ir rezultato pasiekimą“²⁷. Atrodo, nederėtų vieno autoriaus pažiūrų primesti kitam.

3. Mano darbuose niekur nekeliamas klausimas dėl eigos ir įvykio veiksmo terminų tinkamumo. Kalbama tik apie veikslų esmę, apie gramatinę – pačią bendriausią, būdingą visiems eigos arba visiems įvykio veiksmo veiksmožodžiams – reikšmę. Tuo tarpu A. Paulauskienė pareiškia: „Kadangi E. Galnaitytė iš esmės pasigenda tik tinkamo įvykio veiksmo termino, tai čia bus pamėginta parodyti, kad įvykio terminas, duotas J. Jablonskio, puikiausiai tinka. Juk ir pati E. Galnaitytė, siūlydama ribotumo sąvoką, neapsieina be įvykio veiksmo termino“²⁸. O kritikuodama Gramatikos veikslų apibrėžimą, kuris siejamas su ribotumo sąvoka, ji daro gana „pamokančią“ išvadą: „Blogiausia moksle turbūt yra terminų

²¹ Lietuvių kalbos gramatika, t. 2, p. 26, 27 ir kt.

²² Surasti straipsnius dabar nesunku. Visi jie nurodyti leidinyje Библиографический справочник кафедры русского языка ВГУ. – Вильнюс, 1980, с. 24–30.

²³ Plačiau apie tai žr. Baltistica, t. 14(1), p. 70–74.

²⁴ Gramatinės lietuvių kalbos veiksmožodžio kategorijos, p. 61.

²⁵ Baltistica, t. 14(1), p. 74.

²⁶ Ten pat, t. 16(2), p. 140.

²⁷ LiK, t. 3, p. 437.

²⁸ Baltistica, t. 16(2), p. 142.

dviprasmybė arba subjektyvus (kaip kad ribos atveju) jų vartojimas. Tada ir nesusikalbama, o ginčijamasi ne dėl pačios reiškinių esmės, bet dėl terminologijos“²⁹ (pabr. cituojant. – E. G.).

Tiesiog nesuprantama, kodėl ir kuriuo tikslu čia kalbama apie terminologiją. Iš kur tai paimta, A. Paulauskienė nenurodo. Antra vertus, juk ir nurodyti ar pacituoti nėra ką. Nors įvykio veiksmo gramatinė reikšmė mano darbuose siejama su ribotumo sąvoka, pats terminas „įvykio veiksmas“ paliekamas. Nejaugi A. Paulauskienei iš tikrųjų neaišku, kad terminas „įvykio veiksmas“ ir to paties veiksmo gramatinės reikšmės apibrėžimas yra ne tas pats? Vadinasi, „nesusikalbama“ dėl to, kad nenorima suprasti, jog polemizuojama būtent „dėl pačios reiškinių esmės“, o ne dėl terminų.

4. Palyginus A. Paulauskienės straipsnius bei knygas, nesunku pastebėti, kad veikslų reikšmė kiekviename iš jų nusakoma vis kitaip. Į tai buvau atkreipusi dėmesį savo straipsniuose apie veikslų definiciją³⁰ ir veikslų kategorijos pobūdį³¹. Panašią pažiūrą kaitą A. Paulauskienė šiuo metu „įžiūri“ ir mano darbuose. Ji rašo: „Ilgainiui E. Galnaitytės veiksmo suvokimas ir apibrėžimas iš esmės kito – nuo skirtingų veikslų veiksmožodžių laikymo to paties veiksmo (pabr. A.P.) skirtingų savybių reiškiėjais iki visai atskirų veiksmo atžvilgiu negretintinų klasių, o veiksmo ribos (=ribotumo. – E.G.) kaip pagrindinės įvykio veiksmo reikšmės sąvoka išliko. Pavyzdžiui, 1957 m. E. Galnaitytė rašė: „Veiksmais pažymime vieno ir to paties veiksmo (pabr. A.P.) du aspektus, t.y. besitęsiantį, vykstantį (eigos v.) ir ribotą, atliktą (įvykio v.) veiksmą“³² (pabr. cituojant. – E.G.).

Vadinasi, apibrėžimas nekito, nes ribotumo „sąvoka išliko“, kaip pažymi pati A. Paulauskienė. Nekito ir veikslų „suvokimas“. Straipsnis, kurį ji mini, skirtas veiksmožodžiams su priešdėliu *pa-* nagrinėti. Žinoma, jame nebuvo galima visapusiškai aprašyti veikslus. Tačiau pagrindinės tezės čia jau išdėstytos. Visa blogybė ta, kad A. Paulauskienė, norėdama įrodyti mano pažiūrų kaitą, pacitavo tik vieną sakinį iš tų išvadų, kurios buvo padarytos veiksmo klausimu. Prieš jos cituotą sakinį rašoma, kad „lietuvių kalbos gramatikose iki šiol kai kurios leksinės priešdėlių reikšmės maišomos su veiksmo reikšmėmis, t.y. jos traktuojamos kaip įvairūs įvykio veiksmo reikšmės atspalviai arba to veiksmo „skirtumai“ (plg. pabaigos, pradžios, mažybės ir kt. veikslų veiksmožodžius)“³³. Vadinasi, čia tik norėta pabrėžti,

²⁹ Gramatinės lietuvių kalbos veiksmožodžio kategorijos, p. 62.

³⁰ Baltistica, t. 14(1), p. 66–74.

³¹ Ten pat, t. 15(1), p. 46–51.

³² Gramatinės lietuvių kalbos veiksmožodžio kategorijos, p. 61.

³³ Kalbotyra, t. 1, p. 119.

kad veiksmožodžiai *kalbėti* – *prakalbėti*, *dvelkti* – *padvelkti* negretintini veiksmo atžvilgiu, nes jie nežymi to paties veiksmo.

Be to, A. Paulauskienė straipsnyje „nepastebėjo“ kitų esminių pastabų, nusakančių veiksmožodžių su priešdėliu *pa-* priklausomybę tik įvykio arba tik eigos veiksmui. Analizuojant veiksmožodžius pagal derivacines priešdėlio *pa-* reikšmes, ten nurodoma, kad, pavyzdžiui, determinatyvinės reikšmės veiksmožodžiai (*pa-kalbėti*, *pasėdėti*) „yra tik įvykio veiksmo: jų reiškiamas laiko atžvilgiu ribotas veiksmas prieštarauja eigos veiksmo reikšmei“³⁴; deminutyvinės reikšmės veiksmožodžiai (*papilnėti*, *paūgėti*) „yra tik įvykio veiksmo“³⁵; veiksmožodžiai, žymintys veikėjo „sugebėjimą, galėjimą atlikti kokį nors veiksmą“ (*paausti*, *pavaikščioti*) „yra tik eigos veiksmo“³⁶ ir pan. Vadinasi, dauguma tų „visai atskirų veiksmo atžvilgiu negretintinų klasių“ buvo nurodyta jau 1957 m., o vėliau tie vienaveiksliai veiksmožodžiai buvo išsamiau panagrinėti ir aprašyti³⁷. Taigi A. Paulauskienės teiginiai apie mano pažiūrų kaitą niekuo nepagrįsti.

5. Rašydama apie morfologines kategorijas, A. Paulauskienė nurodo du jų analizavimo kelius – „nuo reikšmės prie formos“ ir „nuo formos prie reikšmės“. Matyt, kad būtų moksliau, svariau, savo mintį baigia lotyniškai: „Tertium non datur“³⁸. Tą posakį lydi 26-oji išnaša, kurioje sakoma: „Tiktai E. Galnaitytė, analizuodama veikslus, elgiasi labai savotiškai. Visuose savo darbuose, kuriuos tartum vainikuoja akademinės gramatikos veikslų skyrius, veiksmo reikšmės laiko gramatinėmis ir įrodinėja, kad lietuvių kalbos veikslų forma yra negramatinė, kad žodžių darybos afiksai, keisdami leksinę veiksmožodžio reikšmę, negali keisti gramatinės veiksmo reikšmės (žr. LKG, t. 2, p. 25–46). Ši E. Galnaitytės nenuoseklumą yra pastebėjęs ir nurodęs L. Dambriūnas, pažymėdamas ir tą tiesą, kad „Gramatinė kategorija be gramatinių (morfologinių) požymių logiškai neįmanomas dalykas“. Žr. min. str., p. 174“³⁹ (Baltistica, t. 11(2); pabr. cituojant. – E.G.).

Tuo tarpu Gramatikoje jokie trečiojo kelio ir neieškoma. Štai § 32 sakoma: „Priešdėliai, modifikuojantys konkrečią veiksmožodžių leksinę reikšmę, nelaikytini tiesioginiu įvykio veiksmo veiksmožodžių požymiu, nes jie visų pirma yra žodžių darybos priemonė. Žiūrint koks žymimo veiksmo pobūdis, priešdėliniai veiksmožodžiai, kaip nauji savarankiški žodžiai gali būti įvykio arba

³⁴ Ten pat, p. 105.

³⁵ Ten pat, p. 106.

³⁶ Ten pat, p. 111.

³⁷ Žr. Kalbotyra, t. 4, p. 130–131; ten pat, t. 7, p. 131–139; Lietuvių kalbos gramatika, t. 2, p. 29–40.

³⁸ Gramatinės lietuvių kalbos veiksmožodžio kategorijos, p. 15–16.

³⁹ Ten pat, p. 16. Plg. Грамматические категории глагола в литовском языке: Докт. дис. – Вильнюс, 1979, с. 25.

eigos veiksmo. (...) Tuo būdu priešdėliai, modifikuodami veiksmažodžių leksinę reikšmę, dažniausiai keičia ir jų reiškiamo veiksmo pobūdį. Dėl to tokie priešdėliai laikomi netiesioginiu, sąlyginiu įvykio veiksmo veiksmažodžių požymiu⁴⁰ (pabr. cituojant. – E. G.). Kalbant apie *šūktelėti* tipo veiksmažodžius, Gramatikoje sakoma: „Veiksmažodžiai su priesagomis *-telėti, -terėti* yra įvykio veiksmo, tačiau kartu jos pakeičia veiksmažodžių leksinę reikšmę ir tuo būdu rodo ne vien įvykio veikslą“⁴¹.

Vadinasi, Gramatikoje tokio neišplaukiančio iš kalbos faktų teiginio, kad žodžių darybos afiksai „negali keisti gramatinės veiksmo reikšmės“, – nėra.

Be to, Gramatikoje veikslai nelaikomi „formomis“, nes ir pati veiksmo kategorija čia suprantama kaip leksinė-gramatinė, o ne kaitybinė kategorija. Taigi ir ant-rasis A. Paulauskienės argumentas dėl „tertium non datur“ – esą Gramatikoje įrodinėjama, kad lietuvių kalbos veiksmažodžio forma yra negramatinė, – taip pat išsigalvotas. Taigi kas elgiasi „labai savotiškai“?

6. Kalbėdama apie mėginimus „taisyti J. Jablonskio veiksmo esmės nusakymą“, A. Paulauskienė taip pat be jokių nuorodų pabrėžia, jog šių eilučių autorė esą kritikavusi J. Jablonskį „už tai, kad, rašydamas apie veikslus, pernelyg akcentavęs veiksmo atlikimo būdus“⁴² (pabr. cituojant. – E. G.).

Apie įvykio veiksmo skirtynes J. Jablonskio ir J. Žiugždos gramatikoje esu rašiusi ne kartą. Viename straipsnyje kalbama apie leksinių (derivacinių) priešdėlių reikšmių painiojimą su gramatinėmis veiksmo reikšmėmis ir nurodoma, kad kai kurie kalbininkai „dėl nepakankamo to meto kalbos mokslo išsivystymo“ nesugebėjo jas diferencijuoti, kad išskiriamos lietuvių kalbos gramatikose veikslų skirtybės (pradžios, galo, mažybės) „yra atitinkamų priešdėlių leksinės reikšmės, nes jos priklauso nuo priešdėlių *su-, už-, iš-, pa-* ir kt. prijungimo“⁴³.

Objektyvumo dėlei pacituosiu L. Dambriūno pastabą dėl kito mano straipsnio, kuriame taip pat liečiamas šis klausimas⁴⁴. „Teisingiau galvoja E. Galnaitytė, kuri tais pačiais metais, kaip ir J. Paulauskas, paskelbė straipsnį apie „Veiksmažodžius su priešdėliu *pa-* dabartinėje lietuvių kalboje“. Veiksmažodžių ingresyvumą (pradžią), rezultatyvumą (pabaigą) ir mažybę ji laiko ne aspektinėmis reikšmėmis (veikslinėmis), t. y. gramatinėmis, o reikšmėmis – leksikinėmis savybėmis, teisingai pastebėdama, kad „lietuvių kalbos gramatikose iki šiol kai kurios leksikinės (=leksinės. – E. G.) priešdėlių reikšmės maišomos su veiksmo reikšmėmis, t. y. traktuojamos kaip įvairūs įvykio veiksmo reikšmės atspalviai arba to veiksmo skirtumai (plg.

⁴⁰ Lietuvių kalbos gramatika, t. 2, p. 26.

⁴¹ Ten pat, p. 28.

⁴² Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos, p. 61.

⁴³ Kalbotyra, t. 4, p. 123–124.

⁴⁴ Ten pat, t. 1, p. 101–119.

pabaigos, pradžios, mažybės ir kt. veikslų veiksmožodžius)“. Toliau ji tiesiog ir sako, kad „pradžios veikslo iš viso nėra“ (p. 119) ir „mažybės veikslo nėra“ (p. 105). Nepripažįsta ji ir „pabaigos veikslo“, pažymėdama, kad „veikslo pabaigos (rezultatinę) priešdėlio *pa-* reikšmę (=reikšmės. – *L. D.*) negalima maišyti su įvykio veikslo reikšme aplamai, nurodančia tik bet kokį veikslo proceso nutraukimą, jo apribojimą“ (p. 109). Tuo ji ir skiriasi nuo J. Paulausko, kuris, kaip matome, ingresyvumą, momentišumą, rezultatyvumą laiko aspektinėmis savybėmis⁴⁵.

Kaip matome, to meto mano (kaip ir kitų lituanistų) darbuose dar nebuvo termino „veikslo atlikimo būdai“.

Visai tai rodo, kad tokia kritika yra neobjektyvi. Čia dažnai nusikalstama pagrindiniam mokslinės kritikos principui – tikslumui. Tokia kritika ne padeda spręsti ginčytinus veikslo problemos klausimus, o tik dar labiau juos supainioja. Juk sugretinus tai, kas rašoma Gramatikoje, su tuo, kaip jos teiginius atpasakoja A. Paulauskienė, susidaro įspūdis, kad oponentė kalba apie kažkokią gramatiką, kurios nėra. Tuo tarpu kai kuriuos akademinės Gramatikos teiginius oponentė dėsto kitais žodžiais kaip savo mintis. Ar tokią diskusiją lietuvių kalbos veiksmožodžio veikslo klausimu tikslinga būtų tęsti?

⁴⁵ Dambriūnas L. Lietuvių kalbos veiksmožodžių aspektai. – Bostonas, 1960, p. 19–20.